

УДК: 351: 329.7

КОТУКОВ Олександр Анатолійович,

канд. соціол. наук, доц., доц. каф. політології та філософії ХарРІ НАДУ

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Розглядається еволюція наукових уявлень стосовно категорії «простір», узагальнюються результати наукових досліджень різних форм простору. Визначаються особливості сприйняття простору в галузі «державне управління». Підкреслюється множинність просторових форм та наявність мультипросторового середовища, що є результатом людської діяльності.

Ключові слова: простір, час, діяльність, державне управління, відносини, комунікації, середовище.

Котуков А. А. Классификация пространственных форм в государственном управлении

Рассматривается эволюция научных представлений относительно категории «пространство», обобщаются результаты научных исследований разных форм пространства. Определяются особенности восприятия пространства в сфере «государственное управление». Подчеркивается множественность пространственных форм и наличие мультипространственной среды, что является результатом деятельности человека.

Ключевые слова: пространство, время, деятельность, государственное управление, отношения, коммуникации, среда.

Kotukov O. A. Classification of spatial forms in public administration

The evolution of scientific conceptualization regarding the category of «space» is considered, summarizes the results of research of different forms of space. The peculiarities of space perception in the science of public administration are defined. Emphasizes the plurality of spatial forms and the presence of multi-spatial environment resulting from

human activity.

Key words: space, time, activity, public administration, relations, communication, environment.

Постановка проблеми. На початку XXI ст. світ зазнає неабияких змін, зумовлених розвитком традиційних просторових форм і кордонів – географічних, соціальних, політичних, економічних тощо. Причинами зазначеного стали процеси глобалізації та інформатизації, які зруйнували класичні уявлення про соціальний, економічний, правовий та політичний простори. Процес трансформації просторів є інноваційним за своїм змістом і сприяє утворенню нових просторових форм локалізації різноманітних відносин. Останні набувають у своєму розвитку специфічні характеристики, які утворюють нову якість самої системи людських відносин у різноманітних сферах, у тому числі і в державному управлінні. При цьому просторові трансформації, зумовлені глобалізацією, несуть якісно нові ризики й загрози як для соціально-політичної та економічної стабільності, суверенітету окремих країн, так і для світової системи безпеки. Між тим адекватне наукове уявлення про функціонування і розвиток нових просторових форм ще не сформоване.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш вагомих досліджень, присвячених простору, слід виділити роботи Л. Письмаченко, Т. Крушельницької, О. Пойченка, що концентрували увагу на вивченні особливостей світового економічного простору; В. Степанова, який визначав особливості управління інформаційним простором; Н. Шаргородської, яка досліджувала просторово-часову організацію посадових осіб місцевого самоврядування; О. Харченка, який вивчав особливості професійного навчання державних службовців на пострадянському просторі; І. Приходько, присвячену державному управлінню інноваційним розвитком вищої аграрної освіти України в умовах її інтеграції у світовий освітній простір [27]. Таким чином, серед фахівців у сфері державного управління основна увага приділяється вивченню особливостей економічного, освітнього та інформаційного просторів.

Сьогодні в сучасному державному управлінні відсутні теоретичні дослідження сутності категорії «простір», недостатньо вивчений розвиток форм простору, що виникли в умовах глобалізації та інформатизації. Отже, виникає необхідність у

теоретичному обґрунтуванні й визначенні сутності категорії «простір», систематизації наукових уявлень про його форми та у визначенні адекватних сучасних механізмів діяльності держави в різних просторових середовищах.

Метою статті є теоретичне узагальнення та визначення особливостей сучасного сприйняття категорії «простір» та визначення основних просторових форм, які досліджуються в гуманітарних науках і, зокрема, у державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Простір і час – фундаментальні категорії сучасної науки. Будь-які фізичні, біологічні, математичні, географічні та інші величини безпосередньо або опосередковано пов'язані з просторово-часовими характеристиками об'єктів. Причому учені давно ведуть дискусії про сутність простору і часу, їх основні властивості. І, як правило, проблеми простору і часу багато в чому вирішуються в рамках панівної в конкретну епоху наукової парадигми.

Картинам світу різних історичних епох з притаманними їм культурами відповідали певні просторово-часові уявлення. У давні часи світ видавався первісним людям маленьким і короткочасним, а простір замикався видимими мережами суші й моря. За межами цього знайомого внутрішнього простору розташовувався зовнішній простір, наділений переважно негативними якостями (темний, страшний тощо) [20, с. 54]. З розвитком цивілізації в кожного народу з'являлася власна міфологія, яка давала своє пояснення просторово-часовим характеристикам реальності.

Перші спроби наукового підходу до розуміння простору та часу зробили давні греки, які завдяки розвинутому мореплавству встановили торговельні та культурні зв'язки з багатьма народами, що населяли береги Середземного, Чорного та інших морів. Унаслідок цього в Давній Греції з'явилося відразу декілька науковців, що намагалися пояснити сутність та характеристики простору.

Емпедокл (490 – 430 рр. до н. е.), розвиваючи вчення про неможливість порожнечі, указував, що якщо риби пересуваються у воді, то й усі інші об'єкти (істоти та неістоти) також існують у певному середовищі [29]. Навпаки, Демокріт (460 – 370 рр. до н. е.) стверджував, що порожнеча існує й необхідна для переміщень і з'єднань атомів [36]. Простір у вченні Демокріта розглядається як нерухоме вмістище існуючих матеріальних об'єктів, які, однак, не можуть існувати поза ним. Такий простір існує завжди і не залежить від розташованих у ньому речей.

Арістотель (384 – 322 рр. до н. е.), як і Емпедокл, стверджував, що порожнеча

як така відсутня, а простір – це просто властивість тіл, які в ньому перебувають. У Арістотеля категорії простору і часу виступають як «метод» і число руху, тобто як послідовність реальних і уявних подій і станів, а отже, органічно пов'язані з принципом розвитку [2].

В Евкліда (325 – 265 рр. до н. е.) просторові характеристики об'єктів здобули точну математичну форму [1]. Завдяки Евкліду в давньогрецькій науці зароджуються геометричні уявлення про однорідний і нескінчений фізичний простір, висловлюються припущення про кулястість Землі і про Сонце як центр Всесвіту. Так, послідовник Евкліда, математик Ератосфен (276 – 194 рр. до н. е.), базуючись на математичних розрахунках, першим визнав, що Земля є круглою і при цьому достатньо точно визначив довжину радіуса земної кулі [22].

В античний час виникає перша цілісна система світу – геоцентрична система Птолемея (100 – 170 рр.), у якій планети, Сонце й інші небесні тіла обертаються навколо Землі по орбітах, що являють собою складне поєднання кругових орбіт – деферентів і епіциклів [13]. Система Птолемея являла собою універсальну модель світу, де час був нескінченним, а простір – кінцевим, у якому відбувається рівномірний круговий рух небесних тіл навколо нерухомої Землі.

З XV ст. уявлення про простір і час значно розширюються. Цьому активно сприяли Великі географічні відкриття, що дали уявлення про простір у межах Землі й емпірично довели її кулястість. Зміна наукової картини світу відбулася з появою геліоцентричної системи світу, запропонованої М. Коперником (1473 – 1543 рр.), де Сонце є центральним тілом, навколо якого обертаються планети [4]. Геліоцентрична система світу змінила уявлення про Землю як центр світобудови. Теорія М. Коперника спрямувала наукову думку до визнання безмежності й нескінченності простору. Ці погляди набули розвитку в теорії Дж. Бруно (1548 – 1600 рр.), який пов'язав нескінченність Всесвіту і простору. Дж. Бруно писав, що Всесвіт повинен бути нескінченним завдяки можливості існування буття незліченних світів, подібних нашому [10].

Величезну роль у розвитку уявлень про простір зіграв сформульований Г. Галілеєм (1564 – 1642) принцип відносності, формулювання якого багато в чому привело до сучасних наукових уявлень про простір. Він зауважив, що, перебуваючи в приміщенні під палубою корабля і спостерігаючи за всім, що там відбувається, не

можна визначити, перебуває корабель у стані спокою чи рухається рівномірно і прямолінійно [12]. На підставі цього Г. Галілей зробив висновок, що механічний рух відносний, а закони, які його визначають, абсолютні, тобто безвідносні.

Подальший розвиток уявлень про простір і час пов'язаний з ім'ям Р. Декарта (1596 – 1650 рр.), який вважав, що всі явища природи пояснюються механічною взаємодією елементарних матеріальних частинок [3]. Взаємодію він уявляв як тиск або удар під час зіткнення частинок. Він ототожнював матеріальність і протяжність, тобто, заперечуючи порожній простір, ототожнив простір з протяжністю.

Нова картина світу була запропонована І. Ньютоном (1643 – 1727 рр.). Поширивши на весь Всесвіт закон тяжіння, він дійшов висновку, що Всесвіт нескінченний [5]. Лише в цьому випадку, на думку І. Ньютона, у ньому може знаходитися безліч космічних об'єктів – центрів гравітації, пов'язаних між собою силою тяжіння. Простір і час І. Ньютон характеризує як вмістища самих себе і всього існуючого: у часі все розташовується в порядку послідовності, у просторі – у порядку положення. При цьому І. Ньютон розрізняв два типи понять простору і часу – абсолютні (справжні, математичні) і відносні (що здаються, повсякденні). Абсолютний простір безвідносно до будь-чого зовнішнього залишається завжди однаковим і нерухомим. Відносний простір є певною мірою або обмежено рухомим і визначається нашими почуттями за його положенням відносно деяких тіл, у повсякденному житті сприймається як нерухомий простір.

Німецький учений Г. Лейбніц (1646 – 1716 рр.) розвивав реляційну концепцію простору і часу, намагаючись заперечити існування простору і часу як абсолютних сутностей. Указуючи на суто відносний (реляційний) характер простору і часу, Г. Лейбніц вважав, що простір і час є чимось відносним (простір – порядок співіснування, а час – порядок послідовностей) і не можуть розглядатися окремо від самих «речей» [14]. Однак ідеї Г. Лейбніца про простір і час не набули поширення. Ньютонівська концепція простору і часу і принцип відносності Г. Галілея, на основі яких будувалася фізична картина світу, панували в науці аж до кінця XIX – початку XX ст.

Важливий крок у розумінні сутності простору і часу пов'язаний зі створенням А. Ейнштейном (1879 – 1955 рр.) спеціальної теорії відносності. Принцип відносності Ейнштейна формулюється в такий спосіб: ніякими фізичними дослідами,

виробленими в інерціальній системі відліку, неможливо визначити, чи рухається ця система рівномірно і прямолінійно, чи перебуває у спокої [16]. А. Ейнштейн у своїх дослідах довів, що відносними є і «довжина», і «проміжок часу» між подіями, і навіть «одночасність подій», інакше кажучи, не тільки рух, але і простір, і час.

З огляду на неможливість виявити абсолютний рух А. Ейнштейн зробив висновок про рівноправність усіх інерційних систем відліку. Він сформулював два постулати, що стали підґрунтям узагальненого принципу відносності: 1) усі закони фізики однаково застосовні в будь-якій інерційній системі відліку; 2) світло завжди поширюється у вільному просторі з однією і тією самою швидкістю незалежно від руху джерела.

У межах загальної теорії відносності А. Ейнштейна вважається, що структура простору-часу визначається розподілом мас матерії. У класичній механіці вважається, що якби раптом усі матеріальні речі зникли, то простір і час залишились би. Відповідно до теорії відносності простір і час зникли б разом з цими речами [16]. Отже, після досліджень А. Ейнштейна простір і час стали розумітися як атрибути матерії і все більше визначатися за допомогою конкретних зв'язків і взаємодій, у тому числі соціальних.

Ідеї А. Ейнштейна привели до обговорення можливості існування не тільки тривимірного, а й багатовимірного простору. Так, фізики і математики стали активно використовувати поняття n -вимірного простору [18]. Цю традицію перейняли і представники гуманітарних наук. Зокрема, соціолог П. Сорокін (1889 – 1968 рр.) одним із перших став використовувати поняття «соціальний простір», який, на його думку, принципово відрізняється від геометричного та фізичного. На думку П. Сорокіна, соціальний простір являє собою сукупність соціальних відносин (зв'язків), у які вступає будь-який індивід з іншими індивідами, групами і суспільством загалом [2020]. Причому соціальні координати такого простору задаються соціальними групами і нічим іншим. Соціальний простір, за П. Сорокіним, є тривимірним – відповідно до трьох осей координат соціальної стратифікації в суспільстві: економічної, політичної та професійної. Слід зазначити, що певною мірою таке уявлення відповідає підходам, запропонованим М. Вебером (1864 – 1920 рр.), який також розглядав суспільну диспозицію в тривимірному соціальному просторі, що виникає на базі ієрархічних структур відносин власності, влади й

престижу [8].

Пізніше ідею багатовимірного соціального простору у своїх роботах досліджував П. Бурдьє (1930 – 2002 рр.). Соціальний простір, на його думку, існує у двох вимірах, які він називає реальностями першого і другого порядку. Реальність першого порядку формують такі структури, як соціальні практики (дії), соціальний капітал (ресурси), соціальні поля (сфери соціальної діяльності, у яких відбувається конкурентна боротьба). Реальністю другого порядку він називав соціальні уявлення та символічні схеми практик, тобто габітус (індивідуальні схеми сприйняття, мислення і дії, засновані на знаннях та досвіді) [6]. Отже, у ХХ ст. уявлення про простір набуло ознак багатовимірності і стало все більше співвідноситися з результатами людської діяльності, соціальних практик. Таке розуміння (діяльнісний підхід) доповнило існуючі до цього розуміння простору як «порядку розташування одночасно існуючих об'єктів» [21, с. 75] (субстанціональний підхід) і як «спільного для всіх переживання, що виникає завдяки органам почуття» [15, с. 369] (реляційний підхід).

Визнання існування множинності форм і видів простору і його паралельне розуміння в межах трьох різних методологічних підходів знайшло своє відображення і у дослідженнях сучасних українських науковців. Зокрема, у галузі *філології* досліджувалися такі види простору, як: дискурсивний (М. Крижановська); діалектичний (Л. Григорчук); духовний (Г. Штонь); ідіоматичний (Ю. Фещенко); імплікативний (О. Проценко); ініціаційний (Т. Андреева); інституційний комунікативний (Р. Пилипенко); комунікативний (К. Серажим); категоріальний (С. Бабушко); концептуальний простір трагічного (В. Ніконова); метафоричний (О. Спичак); міфологічний (О. Колесник); мотивно-тематичний (С. Гонсалес-Муніс); образний (Л. Белехова); онімний (Г. Шотова-Ніколенко); ономастичний (О. Популіт); оповідний (Р. Савчук); орієнтаційний (С. Потапенко); паремійний (І. Гулідова); семантичний (С. Радзієвська); функціонально-семантичний (С. Івашків-Когут); художній часо-простір (Л. Приходько).

Історики та правознавці вивчали особливості: адміністративного простору (А. Пухтецький); культурно-цивілізаційного простору (А. Кудряченко); правового простору (Ю. Зайчук, М. Гнатовський); сакрального простору (А. Гаук).

Культурологи та мистецтвознавці досліджували: віртуальний простір

(О. Шандренко); звуковий простір (О. Таганов); інтертекстуальний простір (Н. Червинська); інформаційний простір (О. Буньківська); культурний простір (С. Зуєв); музичний простір (Т. Волошина); символічний простір (Г. Костромицька); художній простір (О. Чекан).

У галузі *філософії* увага приділялася: душевному простору (І. Усанов); естетичному простору (Д. Кобилкін, І. Стороженко); комунікативному простору (Є. Юнусова); медіапростору (С. Довгаль); мережевому простору (Н. Луценко); міфологічному простору (О. Колесник); науковому простору (Л. Рижко); обжитому простору (О. Довгополова); соціокультурному простору (А. Кретов) та ін.

Педагоги та психологи у своїх дослідженнях вивчали такі форми простору, як: інтерактивний (Л. Велитченко); національний освітній простір в цілому (В. Кремень); освітній простір особистості (Т. Ткач); родинно-шкільний виховний (Л. Назаренко); символічний простір (Г. Костромицька); соціалізаційний (О. Сергієнко) тощо.

Економісти досліджували: власне економічний простір (І. Бистряков); глобальний економічний простір (І. Іващук); регіональний економічний простір (О. Бавико); інвестиційний простір (А. Кобилянська); конкурентний простір (О. Білорус); світогосподарський простір (С. Крижановський); сільськогосподарський простір (А. Лисецький); трудовий простір (Г. Багратян).

Політологи звертали увагу: на електоральний простір (В. Березинський, А. Єхнич, О. Ключев); етнополітичний простір (С. Тицький); інформаційний простір (О. Флор); інформаційно-комунікаційний простір (О. Дубас); політичний простір (Т. Хлівнюк, А. Шинкарук); пострадянський простір (О. Ковтун, Г. Музиченко); телевізійний простір (Г. Сащук).

Соціологи та фахівці в галузі масових комунікацій концентрували увагу: на етнокультурному просторі (О. Суліменко); інформаційно-комунікативному просторі (С. Барматова); інформаційному просторі (І. Паримський); рекламному просторі (О. Щерба); соціальному просторі (О. Злобіна, Л. Лебідь, О. Мусієздов, Ю. Сорока); соціокомунікаційному просторі (О. Афанасенко).

Таким чином, в останніх наукових дослідженнях домінують уявлення про простір з позиції діяльнісного (соціологи, політологи, історики, правознавці, педагоги, психологи) та реляційного підходів (філологи, філософи, культурологи та мистецтвознавці). І лише в середовищі економістів переважає субстанціональний

підхід, адже економічний простір здебільшого вони розуміють як господарську систему, розвиток якої взаємозумовлений зв'язками між природою і суспільством та економічними відносинами між суб'єктами підприємництва, систему, що являє собою територію, яка має багато об'єктів, населені пункти, промислові підприємства, транспортні системи, різноманітні об'єкти інфраструктури загального користування [9].

Ураховуючи міждисциплінарний характер відносно молодого науки державного управління, її представники також намагаються поєднувати різні методологічні підходи до визначення простору у своїх дослідженнях.

В Енциклопедії державного управління визначаються такі види простору:

1. На основі діяльнісного підходу:

– геоeкономічному простору, у якому, на думку авторів, розгортається діяльність акторів сучасних міжнародних відносин (постіндустріальних держав, транснаціональних компаній, міжнародних організацій) [11, т. 1, с. 430];

– ресурсному простору функціонування системи регіонального управління, у межах якого, як зазначають автори, діють установлені державою єдині принципи циркуляції ресурсних потоків (у просторі й часі) та загальні правила перерозподілу ресурсів [11, т. 4, с. 548];

– європейському адміністративному простору, який слід вважати юридичною категорією, що використовується для позначення складної, цілісної, диференційованої та динамічної системи міжнародного співробітництва публічних адміністрацій європейських держав, має забезпечувати однакову реалізацію прав громадян та юридичних осіб, створених у межах ЄС, а також забезпечувати ефективне та якісне надання адміністративних послуг [11, т. 7, с. 253].

2. На основі субстанціонального підходу:

– територіальному простору, що включає розташування, рельєф, клімат [11, т. 7, с.596];

– геополітичному простору, який у широкому розумінні є державними територіями всіх країн світу разом з міжнародними протоками, відкритим морем та Антарктидою [11, т. 5, с. 50], у вузькому – геофізичним простором, контрольованим державою [11, т. 7, с. 578];

– «Великому простору», який означає об'єднання кількох держав в єдине

стратегічне утворення [11, т. 7, с. 75];

– єдиному економічного простору, що трактується як економічна зона, утворена кількома об'єднаними в економічне співтовариство державами [11, т. 7, с. 299];

– геостратегічному простору, який існує в трьох формах: 1) анаморфний геостратегічний простір (соціально-економічний, політичний та культурний простір національної держави, видозмінений відповідно до умов глобальної інтеграції); 2) автономний геостратегічний простір (простір розвитку окремої держави, спрямований на виключну реалізацію національних інтересів з одночасним розрахунком на власні сили); 3) динамічний геостратегічний простір (спрямованість окремої національної держави на досягнення геополітичного та гео економічного компромісу у відносинах між державами) [11; т. 7, с.133].

3. На основі реляційного підходу:

– європейському простору вищої освіти, який сприймається як середовище, що сприяє міжнародному співробітництву вищих навчальних закладів, мобільності викладачів, дослідників та студентів; підвищує конкурентоспроможність європейської вищої освіти як для самих європейців, так і для студентів з усього світу; робить її більш доступною та привабливою [11, т. 7, с. 263];

– знаково-семіотичному простору, що визначається як простір орієнтацій, цінностей, форм організації, правил поведінки, норм культури [11, т. 2, с. 269];

– культурному простору держави, у якому «відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвільні потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище» [11, т. 4, с. 459];

– життєвому простору людини, який уявляється як сукупність природних і соціокультурних умов, чинників, що забезпечують відтворення й удосконалення життя людини як психосоціальної істоти, задоволення її потреб, життєзабезпечення й активного існування [11, т. 3, с. 284]. При цьому стверджується, що структурними компонентами цього простору є: тілесний простір, обумовлений тілесною організацією; приватний простір як внутрішня суть особистості, простір цінностей, уподобань, життєвих планів; простір повсякденності, де людина знаходить можливі

способи поведінки в суспільстві, де він бачить себе в соціальному спілкуванні з іншими людьми.

Також у науковій літературі в галузі знань «державне управління» йдеться про існування та взаємоперетинання: політичного простору (у якому відбувається діяльність суб'єктів політики); соціального простору (у якому будуються соціальні відносини); соціокультурного простору (який створює умови для результативної активності людини, забезпечує й обмежує конкретно-історичні можливості вибору форм самореалізації людини в суспільній життєдіяльності [7]); правового простору (як території, у межах якої діють певні правові норми); освітнього простору (як середовища, у якому за певними правилами надаються освітні послуги); наукового простору (як середовища, у якому за певними правилами виробляються нові знання); духовного простору (як середовища, у якому здійснюються духотворні дії, зокрема зі створення, захисту і поширення духовних орієнтирів); комунікативного простору (у якому відбувається взаємодія та інформаційний обмін різних суб'єктів); інформаційного простору (як сукупності інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення і використання інформації, а також системи регулювання відповідних суспільних відносин [17]); мультикультурного простору (який поєднує культурні простори кількох національних, етнічних груп); інтернет-простору, поданого мережею Інтернет та його користувачами тощо. При цьому, залежно від масштабів простору, можуть виділятися: глобальний (світовий) простір; регіональний, ареальний, локальний і місцевий простори. Залежно від рівня відкритості: відкритий (вільний); частково відкритий; замкнутий простір. Залежно від об'єкта дослідження: внутрішній і зовнішній простори.

Таким чином, простір є однією з найбільш уживаних категорій у сучасній науці державного управління. При цьому відсутнє його єдине загальносприйнятне трактування, що дозволяє використовувати дану категорію в найширших сенсах, наділяючи ознаками простору як фізичні об'єкти, політичні та економічні союзи, так і відносини, комунікації, мережі, а також суб'єктивні сприйняття.

Висновки. Категорія «простір» є однією з провідних у структурі наукового пізнання, і саме тому вона має багатовікову історію вивчення. Однак якщо до ХХ ст. вона цікавила переважно представників точних наук, то сьогодні все більшого

значення набувають уявлення про простір як феномен, що охоплює не тільки фізичний континуум, але й гуманітарну сферу. Сьогодні категорія «простір» є універсальним поняттям, що використовується в різних галузях знань і для опису різних предметних сфер, оскільки саме завдяки їй можна зафіксувати єдність різноякісних явищ у певній цілісності. За своєю сутністю простір є найважливішою складовою, що визначає порядок речей у світі, забезпечує перебіг повсякденного життя людей, їх комунікацію, світосприйняття тощо.

Під час аналізу категорії «простір» можлива реалізація різних методологічних настанов, які умовно можна розділити на три групи: субстанціональні, реляційні й діяльнісні. За умов використання субстанціональної настанови простір можна уявити як певну картину світу, що розуміється як сукупність зовнішніх стосовно людини об'єктів. Реляційна настанова передбачає розуміння простору як відображення людських почуттів і думок. Діяльнісна настанова дозволяє розглядати простір як єдність зовнішніх стосовно людини речей, її думок щодо них, утворюючи поле його дій – «практик». Це означає, що простір утворюється не лише речами, а й діями людини. Саме такий підхід, на нашу думку, сьогодні є найбільш перспективним, оскільки, по-перше, визнає наявність мультипросторового середовища й ураховує розвиток багатьох формальних та неформальних мереж у сучасному суспільстві, по-друге, підкреслює вплив людини на власне життя та зовнішнє середовище; по-третє, відповідає сучасним концепціям державного управління, які спираються на активне залучення громадян до процесів управління і спільне конструювання майбутнього. Аналіз співвідношення сутності категорій «простір», «середовище», «сфера» стануть предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. **Алимов Н. Г.** Величина и отношение у Евклида / Н. Г. Алимов // Историко-математические исследования. – 1955. – № 8. – С. 573 – 619.
2. **Аристотель.** Сочинения : в 4 т. Т. 3 / Аристотель. – М. : Мысль, 1981. – 616 с.
3. **Асмус В. Ф.** Декарт / В. Ф. Асмус. – М. : Высш. шк., 2006. – 335 с.
4. **Ахутин А. В.** Новация Коперника и коперниканская революция / А. В. Ахутин // Тяжба о бытии. – М. : РФО, 1997. – С. 181 – 243.

5. **Белонучкин В. Е.** Кеплер, Ньютон и всё-всё-всё / В. Е. Белонучкин. – М. : Наука, 1990. – Вып. 78. – 128 с.
6. **Бурдые П.** Начала. Choses dites / П. Бурдые ; пер. с фр. Шматко Н. А. – М. : Socio-Logos, 1994. – 288 с.
7. **Буяшенко В. В.** Соціальне піклування в структурі життєдіяльності суспільства / В. В. Буяшенко. – К. : Асканія, 2010. – 351 с.
8. **Вебер М.** Избранные произведения : пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
9. **Геєць В. М.** Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. Ч. 1. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів / В. М. Геєць ; за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.
10. **Горфункель А. Х.** Джордано Бруно / А. Х. Горфункель. – М., 1973. – 175 с.
11. **Енциклопедія державного управління** : у 8 т. / НАДУ при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011.
12. **Ишлинский А. Ю.** Галилео Галилей / А. Ю. Ишлинский // Механика: идеи, задачи, приложения. – М. : Наука, 1985. – С. 509 – 522.
13. **Клавдий Птолемей.** География (отрывки) / Птолемей Клавдий // Древний Восток в античной и раннехристианской традиции (Индия, Китай, Юго-Восточная Азия) ; пер. и прим. Г. А. Тароняна. – М. : Ладомир, 2007. – С. 212 – 247.
14. **Лейбниц Г. В.** Сочинения : в 4 т. Т. 3. / Г. В. Лейбниц. – М. : Мысль, 1984. – 734 с.
15. **Новая философская энциклопедия** : в 4 т. Т. 1. – М. : Мысль, 2010. – 744 с.
16. **Пайс А.** Научная деятельность и жизнь Альберта Эйнштейна / А. Пайс. – М. : Наука, 1989. – 568 с.
17. **Почепцов Г. Г.** Інформаційна політика : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К. : Знання, 2004. – 400 с.
18. **Розенфельд Б. А.** Многомерные пространства / Б. А. Розенфельд. – М. : Наука. – 1966. – 668 с.
19. **Сёмушкин А. В.** «Загадка» Эмпедокла / А. В. Семушкин // Историко-философский ежегодник. – 1988. – М. : Наука, 1988. – С. 22 – 37.
20. **Социальная мобильность** / Питирим Сорокин ; [пер. с англ.

М. В. Соколовой]. – М. : Academia: LVS, 2005. – 588 с.

21. **Философский** словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.

22. **Щеглов Д. А.** Родосская параллель Эратосфена и история системы климатов / Д. А. Щеглов // Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира. – Вып. 4. – СПб., 2005. – С. 383 – 396.